

Di zungmindarhaitn von Trentino att History LAB

Su History LAB una serie dedicata alla storia e alle peculiarità delle minoranze linguistiche trentine. Storie di confine, storie di sopravvivenza, storie di comunità uniche nel loro genere protagoniste del '900.

“A zung zoaget a natzióng” hãmda hërta khött ploaz laüt. A sachan boda hatt gemacht schan un ettlane vert hatt gemacht auzprèchan kriang o: 'z iz genümma schaug di situatzióng in Ukraina häüt zo tage. Un disar mòtto iz nèt bar! In a natzióng mangda soin un lem panàndar ploaz zungen un kultürn, groaze un khlummane o un da ünsar Redjióng zoaget no est. Seànka azta iz zo khöda ke in Trentino soinda no kartza vil laüt boda nèt khennen gerècht bele 'z soinz dise mindarhaitn un bo sa soin. Vor

ditza aft History LAB, kanàl 602, soinda khent gezoaget ettlane dokumentàrdje zo reda von ladinar, von möknar un von zimbar redante vo dise djar, vo soinar stòrdja un vo bia, in ta' vo häüt, khemmenda geschützt dise zungmindarhaitn vodar Provintz vo Tria.

Alle dise dokumentàrdje soin drinn in progrämm “I LAB” un ren von Kultüristitütun o, zoagante bazza tüan un bia sa arbatn zo macha übarlem dise khlumman altn kultürn, boda soin di burtzan vodar

ünsarn Autonomi. Von fintzta 20 von hochnach fin an vraita 28 hattma gemak seng dise gântz schümman video gemacht von Museo Storico del Trentino panàndar pittn Dianst vor di zungmindarhaitn vodar Provintz vo Tria un pittn Kultüristitütun von mindarhaitn. Di sèllnen bodaz nèt hãm gebizzt un bodase nèt hãm gesek mang gian atn sito hl.museostorico.it odar att YouTube süachante Museo Storico Trentino, un schaugse à in streaming.

Dar Nachtvogel

Istituto Cimbri
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbri.it

Zungmindarhaitn in Beleschlànt un in da ünsar provìntz

Lusérn pan bintar

“Le minoranze linguistiche in Italia e nella realtà trentina” è il titolo di un ciclo di incontri, a cura del dott. Marco Viola e organizzati dall'Associazione “A. Rosmini” di Trento, per approfondire il valore della diversità linguistica e conoscere meglio le minoranze storiche e le nuove minoranze in Italia e in Trentino.

Von 13 von hochnach atz 3 von hornung soinse gehaltet online viar bichtege trèff, augilekk von Marco Viola von kultural feròin “Antonio Rosmini” vo Tria, zoa zo khenna pezzar di zungmindarhaitn boda soin in da ünsar provìntz un in Beleschlànt o. Baz 'z soinz di mindarhaitn un bia sa soin gibortet iz khent khött gerècht von profesór Jens Woelk, boda hatt o geredet von rèchte un vo baz ma mage tüan zo untarstütza di mindarhaitn.

Di profesören Patrizia Cordin hatt nèt lai geredet von zungmindarhaitn bodada soin vo hundartar djar, ma von näung zungmindarhaitn o: in da ünsar provìntz, 'z djar 2011, von 526.510 laüt bodada hãm gilebet, 18.500 soinse darkhennt alz ladinar, 1.660 alz möknar, 1.072 alz zimbar. Àndre 50.000 laüt soinz laüt boda khemmen vo auz: daz meararste vodar Romania (17,6%), vodar Albania (14,4%) un von Marocco (10%). An fintzta 27 von hochnach dar trèff iz khent vürgetrakk von Kultüristitütun von trianar mindarhaitn: dar Fiorenzo von Kastelé vor di zimbar, dar Leo Toller vor di bèsntòlar un di Sabrina Rasom vor di ladinar hãm geredet vo bo 'z stämmenda abe di zungen un hãm gezoaget alln da groaz arbat un di prodjekhte boda vürtrang di Institutun zoa zo halta lente di zungen, machan khennen di stòrdja, di kultür un di birtschaf von ünsarn lentar. Azzaraz hatt vorlòrt an par an trèff, makaren bidar seng gianante atn sito von feròin “A. Rosmini”.

r.p.

ARTICOLO NELLA VARIANTE CIMBRA DELLE VALLI DEL LENO

Goethe pittnan zimbar khinn

Johann Wolfgang Goethe, ha incontrato nel 1786 un bambino cimbro e gli ha dato un passaggio nella sua carrozza, come ha riportato il rinomato quotidiano tedesco Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ).

Dar gekhennatar schraibar Johann Wolfgang Goethe is 1786 vo Taütschlànt ka Beleschlànt geraist. Bia er hatt geschribet, baldar is geraist vo Poatzan ka Tria un dena vür zuar Rovrait, an armen baibe hatt imen gerüaft un gepittet, soi khinn in dar karòtz zo vüarn, ombromm di mèchte vil barma earde vorprénnt soine vüaz. Goethe hatt khött ja, un asó is 'z khinn pittar karòtz geraist. Bia er hatt geschribet, hatt 'z khinn an strãmbat geplëttra. Goethe hatt vorsüacht zo ren pitt khinn in taütsch un dena in belesch zung, ma 'z khinn hatt nèt vorstèat soi zung un nèt geredet.

Dar gekhennatar taütschan fòldjo FAZ hatt geschribet: Azzar Goethe beratet gânt pittnanan di zboan vo Etschtal nã soinar huamat, anvèze zo gian ka Gardasea, asó er hettat sichar darvért, belar zung redet 'z khinn. Un er hettat se gebundart, ke di laüt taütsch ren, ma an alt taütsch. Baz hatt Goethe no geschribet? “I pin est khent in Rovrait. Dã bèkslt'z. Fin dà ma khött taütsch un belesch. Est i hãn a belesch khutschar, dar hatt nicht an bort taütsch ren mang. O dar birt redet nicht taütsch un i móche moin kunst vorsüachan, zo ren belesch.”

In daz gelàich djar 1786 in Laim, nidarnã Rovrait, hattma offegetant di belesch schual. Laidar hatt di vüarum in Tria, Innsbruck un Wien nèt vürgelekk, ke in kroaz Rovrait is nèt gelaich zbisnen di statt im tal, bo di laüt hãm geredet belesch, un affn pèrng, bo ünsarne laüt hãm geredet azpe biar, in da zimbar zung, di alt taütsch zung.

Prof. DDr. Hugo-Daniel Stoffella vulgo Menlo

Avviso – Meldung: KHLUMMANE LUSTEGE TRITT

Dar Kulturinstitut Lusérn süacht a mentsch boda hatt in pefèl vodar zimbar zung, daz mindarste stèpfl B2, zoa zo arbata ka schual pittn khindarn von drai mánat atti sèks djar. Zo bizzasan mearar mochtma gian atn sito von Kulturinstitut.

An abas azpe biane

Foto APT Alpe Cimbra

Una sera d'inverno, un evento magico, diventato il fiore all'occhiello dell'Ape Cimbra, che anche quest'anno ha portato quasi 300 persone a passeggiare nei nostri boschi: la Ciaspomagna.

'Z iz a khaltar abas von bintar, 'z iz tunkhl in balt un dar bint plast azpe a vich boda bill khön alln ke di sèlln vaücht un da sèll earde soin soi. 'Z soinda ploaz liachtla nidar in pon vo Milegrüam un atti beng zo giana atz Lusérn un aftn ünsar “Padreterno”. A lãngar sbãntz laüt, àgelekk pitt geverbate djube un barittn, pittn stivèln vor in snea un pittn snearöaf, geat laise laise nã disan liachtla. Attn fòrte izta apparümmaz boda faift un sinkt un boda, vor a par urn, haltet kompanjia in sèlln altn maurn, maurn voll traurege stòrdje, löchar vo granàtn un gedénkh vo djunge soldàn boda soin gestorbet sèmm.

'Z soinda tischan voll pitt pjattn, tatzan voll pitt boi, 'z soinda laüt boda bölln stian in kompanjia, boda gödarn vodar natür, von balt, vodar tunkhl un von bint. Un attn bege dar

sbãntz heft bidar à zo giana, nidar atn Kãmp un atti Ris pittn gesmãkh von höbe, pittn gelóaka von kraüt, pittn gel vodar sürchan pult. Dar pauch iz palle voll, di hent mindar khalt, dar khopf iz bidar ler von pensiarn, 'z izta 'z getschèkka, 'z gelàcha un a par kantzü vo tschelln boda furse hãm getrunkt kartza vil.

Un bidar attn bege, aubart fin atn Sbãnt, dar sbãntz vinnt in turt pitt müge, di hitz von tèn un von snòpz. Est izzar bidar bodrüm dar sbãntz, pittar tunkhl izzar mearar sbartz, di liachtla soin palle darléscht, dar pon vodar nacht iz gerift un 'z schuaspil von mã un von stèrn iz daz peste zo spèrra disan abas, vor ma geat dahüam.

Giada von Galèn

Dar prais von bolvl gerüsta

L'industria tessile e la moda incidono fortemente sull'inquinamento globale, se da un lato è auspicabile una maggiore attenzione da parte dei produttori per rendere questa industria sostenibile, dall'altra le scelte dei consumatori possono fare la differenza.

Ma redet hërta mearar vo bia zo halta gesünt ünsar bèlt. Bèksln eppaz in lem vo alle tage mage helvan vil. Redante vo mòda, in dise lestin 15 djar khinta gekhoaft dar 60% mearar gerüsta un mearar baz dar 70% von gabentar boda khemmen gemacht geat an lestin vortgedjukht.

Ma khaaft ombrómme 'z parir ke ma mucht rüstn näugez alle tage, di fabrike boda inar bötta hãm gemacht “lãngezsummar” un “herbest-bintar” modèln, est djukhan auz näuge modèln alle

bochan. Disa bolvl un bahémmege mòda khint gerüaft “fast fashion”. Ma dar prais, bobar biar sparn zo khoava ditza gerüsta, khint gezalt vodar bèlt.

Zo khosta bintsche dise gabentar soin gemacht pitt sintètika stöff, boda khint von petròldjo; balsa khemmen vortgedjukht lengsada a baila zo khemma earde, azmase vorprénnt tüatz letz in air.

No mearar, balda daz sintètiko gerüsta khint gebèscht khemmenda auzgedjukht in bazzar gântz khlummane tökkla

plastika: in a djar in mer dise tökkla khemmen z'soina azpe 50 miliàrde bötzan gemacht pitt plastika. Baz mabar tüan? Khoavan mindar un pezzar. Süachan zo nemma lai bazpar hãm mengl un soin sichar zo nütza. Zornirn genützat gerüsta, att internet odar in di boténg vo vintage un, azma khaaft näugez, süachan az sai gemacht pitt naturàl stöff. 'Z iz pezzar zern zo haba mindar geplëttra ma schümman gemacht un gesünt vor ünsar laip un ünsar bèlt.

M.R.